

PHÁT HUY NHỮNG GIÁ TRỊ TỐT ĐẸP CỦA TRUYỀN THỐNG ĐỂ XÂY DỰNG GIA ĐÌNH HIỆN ĐẠI

LÊ THI*

I. GIÁ TRỊ TỐT ĐẸP CỦA GIA ĐÌNH TRUYỀN THỐNG

Việt Nam vốn là một nước nông nghiệp ở phương Đông. Gia đình từ xưa đến nay vẫn có một ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Gia đình truyền thống Việt Nam chứa đựng những giá trị văn hoá tốt đẹp mà ngày nay chúng ta cần trân trọng, giữ gìn và phát huy.

Xét về cấu trúc và quy mô, đặc điểm của gia đình Việt Nam truyền thống là *sống nhiều thế hệ*, 3, 4 đời dưới một mái nhà. Gia đình thường *đông con*. Đông con là nhiều phúc. Đông con để duy trì nòi giống, nối dõi tông đường. Đông con là có nhiều sức lao động. Không có con là tội bất hiếu lớn nhất. Vì vậy, *hôn nhân* trong xã hội Việt Nam xưa rất được coi trọng, tuổi kết hôn thường sớm (tảo hôn) và thịnh hành chế độ *đa thê* (nhiều vợ).

Trong gia đình, *ba mối quan hệ lớn* có ý nghĩa: Quan hệ cha con, quan hệ vợ chồng, quan hệ anh em. Các giá trị tốt đẹp trong quan hệ gia đình còn được truyền tải thành các thông điệp cụ thể.

Gia đình đề cao *đạo hiếu* của con cái đối với cha mẹ, lòng biết ơn công sinh thành.

“Công cha như núi Thái Sơn, nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra”.

---

* GS. Viện Khoa học Xã hội Việt Nam.

“Một lòng thờ mẹ kính cha, cho tròn chữ hiếu mới là đạo con”.

Gia đình đề cao *đạo chung thủy* giữa vợ và chồng: “Thuận vợ, thuận chồng, tát bể Đông cũng cạn”.

Gia đình cũng nhấn mạnh đến *tình nghĩa* anh em một nhà, che chở đùm bọc lẫn nhau: “Anh em như thể chân tay”, “Chị ngã em nâng”.

Đối với ông bà già một lòng tôn kính, biết ơn và đề cao việc *thờ phụng tổ tiên*. “Uống nước nhớ nguồn”.

Đề cao ý thức chăm lo lợi *ích chung của gia đình*, giữ gìn sự *hoà thuận, êm ấm*, nhường nhịn lẫn nhau, chú ý chăm lo cho *đạo đức, uy tín* của gia đình, của dòng họ: “Đói cho sạch, rách cho thơm”.

Gia đình truyền thống dùng *Tình - Lễ - Nghĩa* để vun đắp sự hòa thuận, êm ấm, tạo dựng một gia đình *có phúc và có đức*.

Trong gia đình, các thành viên cư xử với nhau theo *Tình* mà không phải là theo lý lẽ sòng phẳng của luật pháp để giải quyết các mâu thuẫn xảy ra, bỏ qua những thiệt thòi cá nhân, vì lợi ích chung của cả nhà, “9 bỏ làm 10”. Từ *Tình* mà thành *Nghĩa*, có ý thức về nhiệm vụ với nhau, tương xứng với tình. *Nghĩa* lại được quy định thành *Lễ* tức cách ứng xử cụ thể cho thích đáng trong từng trường hợp.

Gia đình đã dùng *Lễ, Nghĩa* để *thể chế hoá* hành động của các thành viên, cho đúng yêu cầu cần thiết của đạo đức gia đình. *Lễ nghi* biểu đạt tình cảm yêu thương, sự hoà mục, thái độ tôn trọng lẫn nhau, nhường nhịn lẫn nhau theo những *nghi thức* đẹp đẽ. *Lễ nghi* thể hiện *cái hài hoà, cái đẹp* trong gia đình.

Con người trong gia đình truyền thống coi trách nhiệm với gia đình cao hơn hạnh phúc cá nhân, coi lễ nghĩa cao hơn tình cảm riêng.

Trách nhiệm giáo dục con cái của gia đình truyền thống rất lớn, gần như tuyệt đối, vì sự can thiệp và giúp đỡ của nhà trường, của cộng đồng xã hội xưa kia rất nhỏ bé. Gia đình đề cao việc giáo dục *gia đạo, gia phong, gia lễ*, hướng dẫn con cái biết cách cư xử đối với người trên, cha mẹ, ông bà, người già, với anh em, bạn bè theo đúng đạo lý cần thiết; thực hiện các lễ nghi đa quy định vào đời sống hàng ngày như chào hỏi, nói năng, đi đứng, v.v...

Gia đình rất chú ý đến việc dạy dỗ con cái cách xử thế: *Lễ phép, kính cẩn, nghe lời người trên, rộng lượng, hoà nhã* với người dưới và luôn *tự kiểm chế* mình, không bộc lộ tình cảm riêng tư, yêu ghét một cách tự nhiên, bừa bãi.

Trong quan hệ cha mẹ - con cái, con *hiếu* thì bố mẹ phải *từ*. Từ thể hiện tình yêu thương, ý thức săn sóc con cái, sự hy sinh vì tương lai các con. Trong phương pháp giáo dục của gia đình thường là *bố' nghiêm, mẹ từ*. Kết hợp với bố nghiêm khi nhắc nhở con cái, thì người mẹ lại hiền từ, dịu dàng thuyết phục con bằng tình cảm. Bố mẹ phải *nêu gương* cho các con theo trong hoạt động hàng ngày ở gia đình.

Đó là *những nét đẹp, giá trị đáng trân trọng*, cần được giữ gìn là phát huy của truyền thống gia đình Việt Nam. Tuy nhiên, trong gia đình truyền thống tồn tại những mặt hạn chế, bảo thủ, lạc hậu, không phù hợp với thời đại ngày nay, cần được khắc phục.

Một trong các nguyên tắc xử sự của gia đình truyền thống là *sai khiến và phục tùng*, trên bảo dưới phải tuân theo, đúng sai không được cãi lại. Lợi ích cá nhân phải phục tùng lợi ích chung của gia đình, của dòng họ. *Không có bình đẳng, dân chủ, còn trọng nam khinh nữ*. Người phụ nữ từ trẻ đến già luôn ở địa vị phụ thuộc, thấp kém, bị tước đoạt nhiều quyền lợi chính đáng. Do tư tưởng trọng con trai, gia đình đã thúc ép người phụ nữ phải sinh nở nhiều lần để có con trai. Đó cũng là một lý do để người chồng bỏ vợ vì sinh con một bề (toàn con gái) hoặc lấy thêm nhiều vợ để kiếm con trai nối dõi tông đường. Trong gia đình *quyền người gia trưởng* rất lớn. Quyền uy của người con trưởng, người chồng, người cha trên hết, vợ con phải phục tùng tuyệt đối. Cách đối xử giữa các thành viên gia đình và dòng họ là theo *thứ bậc, đẳng cấp* rõ ràng và *thiên vị tuổi tác*, người già được xem trọng, người trẻ bị coi thường.

II. TIẾN TỚI XÂY DỰNG GIA ĐÌNH VIỆT NAM HIỆN ĐẠI

Việt Nam đang đi trên con đường đổi mới toàn diện, công nghiệp hoá, hiện đại hoá, ngày càng tiếp cận với nền văn minh thế giới. Điều đó không hề mâu thuẫn với *truyền thống coi trọng gia đình của người Việt Nam*. Gia đình Việt Nam hiện nay vẫn là một *thiết chế xã hội bền vững*, là nhân tố tích cực thúc đẩy sự phát triển của xã hội. Gia đình lại có vị trí quan trọng trong việc giữ gìn, phát huy các giá trị cao quý của văn hoá dân tộc, truyền thụ cho lớp trẻ, từ thế hệ này sang thế hệ khác.

Gia đình Việt Nam hiện nay đã có những biến đổi về cấu trúc, quy mô và trong quan hệ giữa các thành viên. Gia đình chủ yếu sống *hai thế hệ*, chiếm từ 70 đến 75% tổng số gia đình. Ông bà già ít ở chung với con cháu. Cùng với cuộc vận động sinh đẻ có kế hoạch, mỗi gia đình chỉ sinh 2, 3 con nên *quy mô gia đình* phổ biến là nhỏ đi, đặc biệt ở thành phố, đô thị, trong công nhân viên chức. *Hộ độc thân* tăng lên do xu hướng không kết hôn hay kết hôn chậm đang phát triển. Nam nữ lập gia đình lại có xu hướng *sinh con đầu lòng chậm* và sinh ít con, họ chọn chất lượng con cái thay cho số lượng. *Tỷ lệ tử vong trẻ em* cũng giảm đi nhờ công tác chăm sóc sức khỏe bà mẹ, trẻ em tốt hơn trước nhiều. *Tỷ lệ ly hôn* của các gia đình có xu hướng tăng lên do nhiều nguyên nhân, có mặt tích cực và mặt tiêu cực. Xuất hiện những đôi *nam nữ chung sống tự nguyện*, kéo theo việc sinh con ngoài giá thú và nạn nạo hút thai ở lớp trẻ.

Đời sống gia đình rõ ràng được *ổn định* và *cải thiện* hơn trước. Điểm mới của gia đình Việt Nam hiện tại chính là mối *quan hệ đối xử bình đẳng dân chủ giữa vợ và chồng, giữa cha mẹ và con cái, giữa con trai và con gái*. Lợi ích cá nhân của mỗi thành viên được tôn trọng, ý kiến, nguyện vọng của cá nhân, của con cái được chú ý lắng nghe. Uy quyền độc đoán của người chủ gia đình, của người đàn ông giảm đi nhiều.

Tuy nhiên, trong gia đình hiện nay còn tồn tại *nhiều nét tiêu cực*. Trước hết phải nói đến *nạn bạo lực* của người chồng đối với vợ, của cha mẹ đối với con cái. Trẻ em trong một số gia đình còn bị đánh đập, buộc phải lao động sớm, ít được học hành, đặc biệt là con gái phải bỏ học sớm. Phụ nữ làm nhiều việc ở gia đình, trong khi vẫn phải đảm bảo việc sản xuất, làm công ăn lương nặng nề, vị trí trong gia đình vẫn bị lép vế, bị bắt nạt và địa vị xã hội còn chịu nhiều thiệt thòi.

Chúng ta lại đang sống ở *thời mở cửa và kinh tế thị trường phát triển*. Vì vậy quan hệ tiền bạc, mua bán đang len lỏi vào các quan hệ gia đình, giữa những người thân. *Chủ nghĩa thực dụng, cá nhân ích kỷ* phát triển, dẫn đến các vụ kết hôn, ly hôn với những lý do không chính đáng. Trẻ em bị bỏ rơi, trở nên hư hỏng vì gia đình lục đục, cha mẹ bận làm ăn v.v... Nhiều trẻ em được gia đình chiều chuộng quá sinh hư hỏng, lười nhác, mải chơi không học hành, kể cả sa vào nghiện hút. Chúng ít được giáo dục về lòng biết ơn, đạo hiếu với cha mẹ, cách cư xử lễ phép, tôn trọng người lớn, người già. Chúng chỉ làm theo sở thích

cá nhân và hỗn láo với cha mẹ, thầy cô. Đồng thời có hiện tượng con cái không coi trọng việc chăm sóc cha mẹ già, bỏ mặc họ trong sự cô đơn, thiếu thốn.

Vậy giải pháp cho việc phát huy những mặt tích cực và uốn nắn những hiện tượng tiêu cực, lệch lạc trong gia đình Việt Nam hiện nay như thế nào?

Đó là việc *giữ gìn, phát huy các giá trị đạo đức tốt đẹp của gia đình truyền thống* như đạo hiếu với cha mẹ của con cái, đạo chung thủy giữa vợ và chồng, lòng biết ơn ông bà, tôn kính tổ tiên; ý thức đùm bọc lẫn nhau giữa anh em một nhà, chăm lo đến lợi ích của tập thể và gia đình; giữ gìn uy tín, đạo đức trong sáng của gia đình, dòng họ.

Đồng thời gia đình phải *tiếp thu kịp thời giá trị tư tưởng tiên tiến của nhân loại*. Đó là tư tưởng coi trọng *quyền tự do dân chủ của con người*, bất cứ trai hay gái, già hay trẻ, giàu hay nghèo. *Tôn trọng sự bình đẳng giữa nam và nữ, tôn trọng lợi ích cá nhân* của mỗi người, không phân biệt đối xử theo thứ bậc, đẳng cấp, giới tính trong xã hội.

Trong gia đình giữa vợ chồng, cha mẹ - con cái đối xử dân chủ, tôn trọng lẫn nhau từ hai phía: *Quan tâm đến lợi ích từng người*, không đem lợi ích gia đình, lấy quyền cha mẹ hay người trên để lấn át ý chí, nguyện vọng cá nhân. Đồng thời cá nhân phải *quan tâm đến lợi ích chung của gia đình*, tránh tư tưởng ích kỷ cá nhân, chỉ biết lợi ích, nguyện vọng của mình mà không biết đến nhu cầu của người thân, cha mẹ, anh em.

Xây dựng gia đình bình đẳng, tiến bộ, hạnh phúc thì *ấm no* là điều kiện không thể thiếu được. Vì vậy, các thành viên, đặc biệt những người chủ gia đình phải lao động tích cực. Nhưng nhiều khi vì mải mê công việc làm ăn mà cha mẹ lơ là việc chăm sóc, dạy dỗ con cái, hay lúc gặp khó khăn lại trút những bực bội, mệt nhọc lên đầu con cái, gây nên những bất hoà. Bởi vậy một yêu cầu quan trọng là những người chủ gia đình phải biết cách *tổ chức sinh hoạt đời sống bản thân và gia đình một cách hợp lý, xây dựng nếp sống khoa học* để có thể làm tốt cả hai nhiệm vụ: Sản xuất, công tác, tăng thu nhập, nuôi sống gia đình và *dành được thời gian, sự quan tâm thích đáng* đối với con cái, xây dựng gia đình hạnh phúc.

Ở đây có trách nhiệm lớn lao của những người chủ gia đình, đồng thời lại cần *sự giúp đỡ của cộng đồng, sự hỗ trợ của nhà nước* qua việc ban hành những

chính sách xã hội thích hợp, đặc biệt đối với các gia đình gặp khó khăn, đối nghèo v.v...

Gia đình là tế bào của xã hội, như Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nói: “Gia đình có tốt thì xã hội mới tốt. Xã hội tốt tạo điều kiện cho việc xây dựng gia đình tốt”(**).

Chú thích

** Bài đã đăng trên *Tạp chí Khoa học về Phụ nữ*, số 1/2006.